

LUNDAGENEALOGEN

Medlemstidning för Lunds släktforskarförening

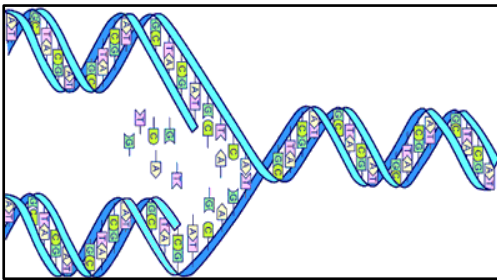
Nr 2/2023
Årgång 34

DNA-upptäckt jubilerar

DNA-forskningen har slagit an hos släktforskare över hela världen. Chansen att upptäcka nya släktband fascinerar. Men hur avslöjades DNA-molekylens struktur? Och vem ska egentligen ha äran av upptäckten?

I år är det 70 år sedan ett brittiskt-amerikanskt forskarlag vid Cambridge publicerade en modell av DNA-molekylens struktur.

James Watson, Francis Crick och Maurice Wilkins fick sedan ta emot Nobelpriset i fysiologi eller medicin 1962. James Watson nämnde då i sitt tacktal "andra stora män" som stöttat arbetet.

Men redan 1952 hade den brittiska forskaren Rosalind Franklin, även hon verksam vid Cambridge, tagit fram ett röntgenfoto av dubbelspiralen. Hon fick dock inget officiellt erkännande för sin upptäckt förrän efter sin död.

Ur innehållet i övrigt:

En släktforskningsgåta från Harjager

Två Lundaväverskor – Thora Kulle och Bengta Eskilsson

Släktforskare i vimlet

En släktsammankomst i Lund (tillägg till tidigare artikel)

Program hösten 2023

Fullsatt föredrag om DNA i släktforskningen

Många besökare lockades av rubriken Okända fäder och anonyma mödrar – DNA kan lösa omöjliga släktgåtor.

Fredrik Mejster – välkänd från TV-program som Genjägarna och Allt för Sverige – drog storpublik på Släktforskarveckans öppningsdag på Arkivcentrum Syd, betydligt fler än vad som fick sittplats.

Det är ingen tvekan om att DNA är högintressant för släktforskare.

Även övriga föredrag fick många åhörare och korta referat återfinns inne i tidningen.

FULLSATT

(Maximalt 130
personer i
HÖRSALEN)

Ordförandens spalt

Vid en summering av föreningens verksamhet under våren märker jag att det har varit ett intensivt halvår med många olika aktiviteter. Våra ordinarie medlemsmöten började med Släktforskningens dag på Stadsbiblioteket i januari, då arkivarie Krister Hansson gav oss en fin genomgång av vad vi släktforskare kan hitta i kommunala arkiv med Lunds kommunarkiv som exempel. Vårens sista medlemsaktivitet var en trevlig guidning på Lantbruksmuseet i Alnarp. Vi har även deltagit i verksamheten som jourhavande släktforskare både på Arkivcentrum Syd (ACS) och vid två tillfällen på stadsbiblioteket.

När pandemin slog till 2020 så fick vi liksom många andra föreningar avbryta pågående kursverksamhet. Hösten 2022 ordnade vi en nybörjarkurs med fortsättningskurs våren 2023, för den som hunnit lite längre i sin forskning. I september 2023 planeras åter för en nybörjarkurs.

I februari ordnade vi tillsammans med Dalbybygdens Släkt- och Folklivsforskarförening en uppföljningsträff på ACS för de personer som hade DNA-testat sig i samband med tv-programmet Genjägarna under hösten 2022. Magnus Hellblom från Skånes Släktforskarförbund (SkSF) höll ett föredrag kring DNA-tester och olika programverktyg för analys av resultaten innan det var dags för användarna att titta på de egna resultaten. Vi var ett antal funktionärer, som gick runt och försökte hjälpa till med tolkningen. Det märktes ganska snart att det krävs en del handledning innan man kommer i gång. Vi planerar därför nya DNA-träffar under kommande säsong.

Under våren öppnade den nyrenoverade Stadshallen. Här har man skapat lokalen Botulfshörnan med ingång direkt ifrån gatan mitt för Botulfsplatsen. Lokalen är tänkt som en öppen mötesplats för allmänheten. Under lördagar kan föreningar boka in sig kostnadsfritt för olika aktiviteter riktade mot allmänheten. Lördagen den 6:e maj hade vi tillsammans med Dalbyföreningen och SkSF en aktivitet med temat "Nyfiken på släktforskning".

Den 3:e juni deltog vi för andra gången i Lunds Historiedagar, som anordnas i Lundagård av Katedralskolans Historiska Förening. Vi och SkSF hade två stånd tillsammans i norra delen av marknadsgatan och det var många, som stannade och diskuterade släktforskning med oss.

Några handlade även böcker från SkSF:s bokbord. Årets tema var medeltiden, som ju även i släktforskarssammanhang är rätt länge sedan, det är nog en minoritet av oss som kan spåra anor så långt tillbaka i tiden.

Släktforskavecka Skåne 3–8 juli avslutade första halvårets program. Veckans första dag brukar LSF tillsammans med SkSF ansvara för programmet. Dagen bjöd bland annat på fyra intressanta föredrag, där LSF arrangerade dagens sista då Peter Nilsson berättade under rubriken "Kyrkoboken som journal, medicinska präster före klinikens födelse". Dessutom hade vi ordnat en guidad visning av Domkyrkan med anledning av dess 900-årsjubileum. Förutom föredragen fanns Arkiv Digital och DIS-Syd på plats och besökarna fick hjälp och svar på sina frågor. Flertalet av de föreningar som deltar i släktforskarveckan, hade också informationsbord.

Vi söker nya funktionärer

Som jag har redogjort för ovan har vi deltagit i ett antal programaktiviteter utanför de ordinarie medlemsmötena. Det har varit positivt och gett oss möjlighet att synas i nya sammanhang, vi har även fått flera nya medlemmar vid dessa tillfällen. För oss i styrelsen har dessa aktiviteter varit givande, man träffar ofta nya trevliga och intresserade personer. Det kan dock bli lite väl mycket vissa tider. Därför hoppas jag att några av er har lust att engagera er i någon funktion inom föreningen.

Du som har intressanta förslag till kommande program får gärna höra av dig till styrelsen. Jag kan tänka mig att vi skapar en programgrupp som planerar och ansvarar för kommande program. Du kanske har en bra idé till en artikel eller rentav har någon på lager, då är kanske redaktionsgruppen någonting för dig.

Är du intresserad av DNA, av att fungera som föreningens ambassadör vid externa arrangemang, eller hjälpa till vid kaffeservering? Hör av dig till föreningen. Vi brukar ordna ett café under Arkivens Dag i november och under Släktforskarveckans öppningsdag och då behövs det en del folk.

Senast nu under släktforskarveckan fungerade detta mycket bra tack vare våra medhjälpare.

Claes Westrup

Berättelsen om Ingeborg och Thomas

En tjuugoårig släktforskningsgåta från Harjagers härad får sin lösning i Torna-Hällestad 1718

I århundraden har min farfars släkt mestadels hållit sig till socknarna Saxtorp, Västra Karaby och Hofterup, men när jag fann hans anfader Jöns Håkansson (1761–1828), som var husman i Hofterup, hamnade jag i en socken jag aldrig tidigare forskat i, nämligen Löddeköpinge. Det var där Jöns Håkansson såg dagens ljus i januari 1761, och i samband med dopet nedtecknade kyrkoherden Severin Schlüter följande rader i kyrkoboken:

”Torsdagen d: 15 Jan: Föddes huusmannens Håken Perssons och des hust: Ingeborgs sohn. döptes Dom: Septuagesima kallad Jöns, [...] Böckarens hust: Magdalena bar honom, witnen Lars Persson, Mårten Isaksson, och Kyrkowäktarens hustru Hanna.”

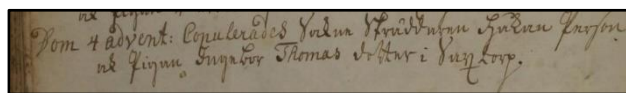
I notisen har ett flertal namn utelämnats, och mest iögonfallande är kanske att moderns efternamn saknas helt, vilket även är fallet i dopnotiserna för parets övriga barn som föddes i Löddeköpinge. Detta är ganska olikt den annars så noggranne prosten Schlüter, som annars är mest känd för sina innehållsrika biografiska död- och begravningsnotiser. Eftersom både Håkan och Ingeborg bodde kvar i Löddeköpinge livet ut och slutade sina dagar under Schlüters ämbets tid har för övrigt deras dödsnotiser också biografisk karaktär, och Håkans dödsnotis från 1779 lyder på följande sätt:

”Decemb: d. 19. Dödde Skraddaren Håken Pehrsson, född i Hofterup 1707. Hade lärdt läsa i Book, och förstod väl sin Christendom: gift 1741 i Saxtorp, haft 9 barn af hvilka 6 lefva. Sin mästa tid haft en god helsa, men på 10 åhr varit svag, hvilken alt mehr tiltog, i så högt mått, att han förlorade sitt förstånd, derföre har han icke på flere åhr kunnat begå den heliga Nattvarden: och i sådant tillstånd afled han wid 72 åhrs ålder. uti sin välmackt war han en förnuftig och Christelig man. Gud bevaré vårt förstånd!”

Av störst genealogiskt intresse är kanske uppgiften att Håkan föddes 1707 i Hofterup, vilket tyvärr inte har gått att bekräfta eftersom Hofterups kyrkoböcker tar sin början först 1716, och varken domböcker eller mantalslängder har ännu avslöjat hans föräldrar. Under lång tid förblev även sökandet efter hustrun Ingeborgs ursprung lika resultatöst, för de angivna uppgifterna i Löddeköpinge död- och begravningsbok 1784 visade sig inte stämma:

”Jan: d: 10. Dödde änkan Ingebor Håkens född 1716 i Saxtorp, der städes gift 1742 med Skraddaren Håken Persson ifrån Hofterup: bekom hemman i Södra Möinge, bodde der i 5 åhr, flytte till LyddeKiöpinge och bekom der huus, råkade i Siukdom som betog honom förståndet och dödde i stort elände 1769. haft 9 st: Barn af hvilka 6 lefva. denna äncka var väluplyst, och lefde Christl., i många år plågad af gickt, drog sin börda med tolamod. hennes ålder var vid 68 år.”

Precis som i barnens födelsenotis saknas som synes Ingeborgs efternamn även här, och man kan även konstatera att den annars så välinformerade prosten Schlüter inte bara anger fel dödsår för maken, utan även fel födelseort och -år för Ingeborg. Vigseloppgifterna visade sig dock stämma, och i Saxtorps lysnings- och vigselboken framträder för första gången Ingeborgs efternamn – som visar sig vara ett ganska ovanligt patronymikon:

”Dom 4 Advent: Copulerades Sockne Skraddaren Håkan Person och Pigan Ingebor Thomas dotter i Saxtorp.”

Längre än så lyckades jag inte komma. Bevarade bouppteckningar fanns inte för vare sig Ingeborg

eller Håkan, några Thomassöner eller -döttrar närvarade inte vid barndopen, och någon Thomas gick inte att återfinna i Saxtorps mantalslängder. Ingeborg förblev alltså en av släkträdets envisa knutar, och medan livet gick vidare utforskades släkträdets andra grenar. Under dessa år digitaliserades alltmer källmaterial, och Riksarkivet publicerade bland annat en mängd skånska bouppteckningar i Digitala Forskarsalen. Jag hade inte en tanke på Ingeborg Thomasdatter när jag bläddrade igenom Torna härads bouppteckningar 1752–1753, så vad jag fann blev en rejäl överraskning – särskilt med tanke på att Saxtorp ju inte ens ligger i Torna härad, utan i Harjagers härad:

”Åhr 1752 den 19 Decembr. blef efter wederbörande begäran laga uppteckning hållen hos Bostäls åboen Pehr Pehrsson på No 13 Saxtorp, uppå Qwarlåtenskapen efter des Hustru Elna Ifwars dotter som med döden aflod den 1: sidstl. Novembr, och efter sig lämnat dotteren Ingebor Thomas dotter som är gift med Håkan Persson ifrån LöddeKöpinge, samt sonen Erland Persson 26 åhr gammal, begge desse aflode med förra giften...”.

Jag kunde knappt tro mina ögon, och fick läsa texten ett par gånger innan det till slut smälte in. Ingeborg Thomasdatters var alltså dotter till denna Elna Ivarsdotter på gården Saxtorp nr. 13, som vid sin död var gift med en Per Persson men som först hade varit gift med en Thomas och däremellan med ytterligare en Per, eftersom hon ju angavs ha barn från tre olika äktenskap. Jag dök genast ner i kyrkoböckerna, där uppgift efter uppgift grävdes fram. Make nummer två uppenbarade sig ganska omgående, nämligen boställshemmansåbon Per Erlandsson (född omkring 1670, död 1729) som var den förste brukaren på Saxtorp nr. 13. Någon Thomas syntes dock inte till på denna gård, och som jag tidigare hade konstaterat omnämndes ju faktiskt inte en enda Thomas i Saxtorps kyrkoböcker eller mantalslängder vid denna tid. Sökandet ledde dock fram till en vigselnotis från 1723 i Saxtorps kyrkobok, som delvis motsade uppgifterna i

bouppteckningen 1752 och ställde allting på ända:

”8de Söndagen efter Trinit: Copulerades Pehr Ehrlansson i Saxtorp och qwinfolket Ehlina Ifwarsdotter på Tågerup.”

Om Ingeborg, som ju ska ha varit född 1716, verkligen föddes i Elna Ivarsdatters första äktenskap skulle ju Elna knappast titulerats kvinnfolk vid vigseln 1723, rimligtvis inte ens om hon fött ett utomäktenskapligt barn mellan sina bägge äktenskap. Hon hade istället kallats änka eller hustru, och titeln ”kvinnfolk” vid vigseln 1723 kunde bara betyda en sak – nämligen att Ingeborg Thomasdatter var född utom äktenskapet! Sökandet tog därmed en helt ny vändning, och plötsligt blev domböckerna ett tänkbart källmaterial att undersöka. Med tanke på vigseln 1723, födelseåret 1716 och den angivna födelseorten Saxtorp inledde jag sökandet i Harjagers härads domböcker 1716–1723, och så småningom utökades sökandet till de intilliggande häraderna Rönneberg, Onsjö och Luggude, men inte någonstans i dessa domböcker uppenbarade sig Elna Ivarsdotter eller den mystiske Thomas. Jag försökte en sista gång, och talade vid ett besök på landsarkivet i Lund med den tjänstgörande arkivarien, som med en överlägsen ton förklarade att det minsann var långt ifrån alla som dömdes för att ha fött barn utom äktenskapet. Rejält besviken lyssnade jag till arkvariens ord, och lade ännu en gång sökandet på is – eller åtminstone på sparlåga, för hoppet slocknade aldrig helt. I någon av alla domböcker borde det ju finnas en anteckning om Ingeborg och hennes mystiske far Thomas, och jag kunde bara inte acceptera arkvariens påstående. Kunde myndigheterna verkligen se mellan fingrarna när det gällde utomäktenskaplig sexualitet så tidigt som 1716, i synnerhet om förbindelsen resulterade i ett barn?

Medan åren gick digitaliserades nytt källmaterial i rasande fart, framförallt hos ArkivDigital som bland annat publicerade Göta hovrätts renoverade skånska domböcker från 1680- till

1720-talet. Jag skaffade därför ett abonnemang hos ArkivDigital och inledde precis som tio år tidigare sökandet i Torna härad, där både min farfar och farmor har djupa rötter, och inte heller denna gång hade jag en tanke på Ingeborg Thomasdatter – men precis som då var det hon som nu plötsligt dök upp i domböckerna! Eller, i varje fall hennes mor Elna Ivarsdotter, som uppenbarade sig i Torna häradsrätts dombok den 13 oktober 1719:

”Kronolänsmannen välbetrodde Mårten Bozelius föreställde löskvinnfolket Elna Ivarsdotter ifrån Hällestad, som vid lagmanstinget här i häradet den 28 november 1718 blivit anklagad för lönskaläge med en dräng benämnd Thomas Andersson, vilken blivit trossdräng vid sjätte truppen av Livskvadronen. Drängens fader, husmannen Anders Thomasson här i Dalby återropades nu till vittne därom och inkallades.

Fråga: om han sport varest hans son Thomas för tiden vistas? Svar: att han ej hört av honom sedan han gav sig under Livskvadronen i Tor månad (”Torsmånad”, en äldre benämning på januari) nästlidet år 1718 av fruktan att bli tagen till soldat, varefter han marscherade åt Norge.

Fråga: om han vet att hans son Thomas hävdade närvarande kvinnfolk Elna Ivarsdotter? Svar: ja, kan ej tvivla därpå, eftersom de tjänat i prästgården i Hällestad tillsammans och Thomas sagt, då ryktet kommit om hennes hävdande, att han, om han blivit hemma, velat äkta henne.

Nämndemännen Rasmus Andersson och flera, som bo häromkring, gav Elna ett gott vittnesbörd, att hon ej varit beryktad för någon annan än för honom.

Utslag: såsom löskvinnfolket Elna Ivarsdotter ifrån Hällestad befinnes vara lägrad utav ogifta drängen Thomas Andersson, alltså prövar häradsrätten för rättvist att hon därför bör böta sina 20 mark silvermynt, och undergå en söndags kyrkoplikt uti Hällestads församling; likmätigt K. M:t brev daterat 25 maj 1684 och Kyrkolagen 1686 nionde kapitlet § 4. Men vad bemålde dräng angår, som sedermera blivit trossdräng vid sjätte truppen av K. M:t Livskvadron: så kommer han

att dömas i dy mål att plikta, därest han efter detta varder igenfunnen.”

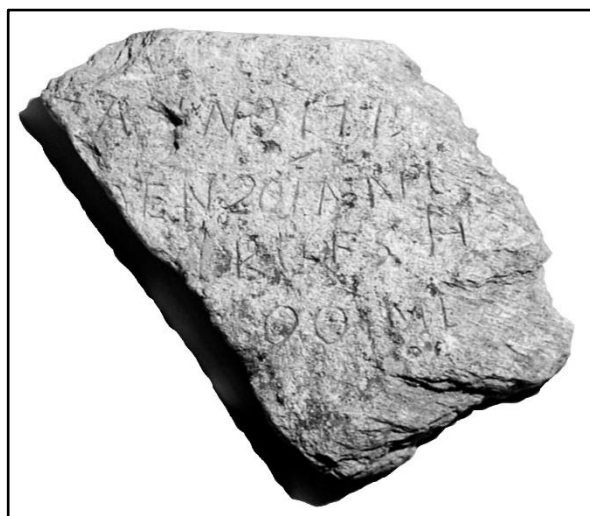
Det var ingen tvekan om att jag till slut hade funnit Ingeborg Thomasdatters föräldrar, för både namnen och brottet stämde, tidsperioden var någorlunda korrekt – men detta var ju nästan för bra för att vara sant. Hade jag verkligen funnit Elna och den mystiske Thomas efter tjugo års sökande? Jag började genast ifrågasätta fyndet, och min inre skeptiker krävde fler bevis. Ledde verkligen lönskaläget till ett barn, och blev det i så fall en flicka? Hällestads kyrkoböcker tar sin början först 1747, så det blev återvändsgränd direkt, men domboksmålet 1719 omnämnde ju lagmanstinget i Torna härad den 28 november 1718 – kanske där fanns fler ledtrådar? I äldre tid var lagmansrätten en domstol på landsbygden, som i teorin skulle fungera som en andra instans mellan häradsrätterna och hovrätten men i praktiken sökte sig landsbygdens befolkning ofta direkt till lagmansrätten som första instans. Karl XII avskaffade därför häradsrätterna 1718 och gjorde lagmansrätten till den första och enda domstolsinstansen på landsbygden, men året därpå återinfördes häradsrätterna, vilket förklarar varför Elna Ivarsdatters först vände sig till lagmansrätten och sedan till häradsrätten. Hon återfinns i varje fall mycket riktigt i skånska lagmanstingets dombok för Torna härad den 28 november 1718, och den korta men innehållsrika notisen besvarade min inre skeptikers två huvudfrågor – lägersmålet resulterade mycket riktigt i ett barn, och i slutet av oktober 1718 födde Elna Ivarsdotter en dotter:

”Kvinnfolket Elna Ivarsdotter ifrån Hällestad kom för rätten och gav tillkänna att hon Mårtenstid 1717 skall blivit besoven utav en dräng Thomas Andersson som nu sedermera skall blivit trossdräng vid sjätte truppen av friryttarna, varav hon för fem veckor sedan skall hava fött en flicka. Frågades var lägersmålet är gjort? Svar: uti Hällestads prästgård. Och blev detta mål uppskjutet, att Lagmansrätten emellertid kan göra sig underrättad om barnafadern.”

Hur gick det sedan för Elna och Thomas? Vid häradsrätten 1719 nämnde ju hans far Anders Thomasson att sonen sagt sig vilja äkta Elna om han stannat kvar i Hällestad, men varken hon själv, häradsrätten eller lagmansrätten nämner något äktenskapslöfte. Thomas och Elna förekommer inte heller i Lunds domkapitels protokoll 1717–1719 eller koncept över utgående skrivelser 1720–1723, så man lade uppenbarligen ingen vikt vid Anders Thomassons påstående om sonens äktenskapsplaner. Att bli kyrkotagen som en äkta hustru genom att Elna kunde bevis ett äktenskapslöfte från Thomas hade annars kunnat höja hennes sociala status, men det gick uppenbarligen bra för henne ändå. Bouppteckningen 1752 visar i alla fall ett välmående skänkt bondehem, med hela elva hästar, tre kor, tio får, tio grisar, tre gäss och tre ankor samt tillgångar på 299 daler och 19 öre silvermynt, medan skulderna uppgick till blygsamma 46 daler och 16 öre silvermynt, varav 30 daler skulle gå till köpmän i Landskrona ”för tagne fiskwaror” medan återstående skuld utgjordes av en mindre skuld till sonen Erland samt de sedvanliga kostnaderna för bouppteckningen och de fattigas andel.

När det gäller Thomas finns det däremot goda skäl att anta att han gick ett dystert öde till mötes. Ännu efter två år hade ju hans föräldrar inte hört av honom, och när man följer familjen i Dalbys kyrkoböcker återfinns man inte Thomas. Han omnämns aldrig som fadder vid de andra familjemedlemmarnas dop, vilket är högst anmärkningsvärt eftersom man återkom som faddrar vid varandras barndop i Dalby. Man kan konstatera att Thomas Andersson inte heller gifte sig eller fick barn i hemtrakten, så tyvärr finns det goda skäl att tro att han tyvärr var en av de många karoliner som frös ihjäl i de Jämtländska fjällen. Thomas Andersson sägs ju ha varit trossdräng vid sjätte truppen av Livskvadronen, en skvadron som skapades 1716 genom att Karl XII uttog sex man ur varje kavallerikompani och ställde dem under befäl av de drabanter som återvände 1716. Bland arméns rullor 1620–1723 finner man skvadronen i ”Anno 1717 Åhrs General Rulla På

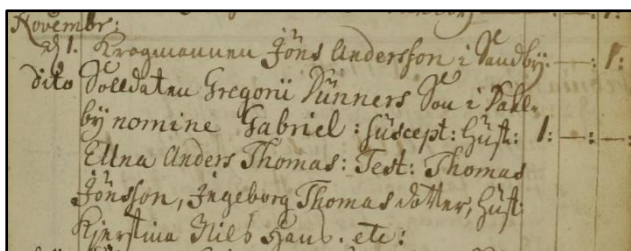
Hans Kongl: Maj:ttz Lijf Drabanter och Lijf Esquadron” under befäl av kaptenlöjtnant Carl Gustaf Hård, bestående av sex trupper med tillhörande trossdrängar. Thomas Andersson är dock inte en av dem, och 1718 års mönstringsrulla har tyvärr inte gått att återfinna, och efter Karl XII:s död upplöstes regementet. Thomas Anderssons öde har alltså inte gått att utröna med säkerhet, men en ledtråd får man i 1719 års generalmönsterrulla för Södra skånska kavalleriregementet som direkt efter längden över Sallerups kompanis manskap finner en anteckning om att ”Hwad Trådzen widkommer, så är den samma under Norske Marchen merendels förskingrad blefwen, undantagandes några få utbrukade Tådtz[!]hästar, som effter Höga Ordre wid Regementetz hemkomst, till Wederbörande Rusthållare återlefwererade blefne; och Trådzgässarne som dock mäst under Norske Marchen döde blefne och elliest afgångit, sedermere jembwäll för deras odugelighet skull förafskiedade”.

Minnesstenen från Handöls kapell i Jämtland, Åre kommun. Foto: Hallings foto i Östersund 1958 (ur Stiftelsen Jamtlis samlingar)

Sommaren 1889 fann man för övrigt en minnessten av täljsten alldeles intill Handölsåns västra sida, nära den plats där man 1936 påträffade en massgrav med soldater. Minnesstenen är numera uppsatt i Handöls kapell i Jämtland, i dagens Åre kommun, och inskriptionen lyder ”Anno 1719 den 20 ianv[ari] begrofs h[är] 600 me[n]niskor”.

Det är inte helt osannolikt att Thomas Andersson var en av de sexhundra män som begravdes den där januaridagen, som miste sitt liv i det norska fälttåget och vars skelett grävdes fram 1936.

Ur Dalby kyrkobok 1733 (Dalby CI:1, sid. 301; foto: ArkivDigital).

Avslutningsvis kanske någon frågar sig hur man kan vara säker på att den flicka som Elna Ivarsdotter födde i oktober 1718 verkligen är identisk med Ingeborg Thomasdotter? Som tidigare nämdes tar ju tyvärr Hällestads kyrkoböcker sin början först 1747, och dotterns namn omnämns inte i lagmanstingets dombok 1718 – men man kan konstatera att namnet Ingeborg tyckt ha varit relativt vanligt i Dalby socken, bland annat gav Thomas Anderssons farbror Jöns Thomasson en av sina döttrar detta namn 1693. Det kanske bästa beviset finner man emellertid på ett annat ställe i Dalbys äldsta

kyrkobok, nämligen vid dopet av soldaten Gregorius Dunders son Gabriel i Dalby kyrka den 1 november 1733. Den lille gossen hölls vid dopet av hustrun Elna Anders Thomassons, och bland faddrarna återfinns man en Thomas Jönsson och – en Ingeborg Thomasdotter! Kontrollerar man släktmedlemmarna kan man konstatera att detta inte kan vara någon annan än ”vår” Ingeborg, som ju ska ha fötts i oktober 1718 och i så fall nyligen hade fyllt femton år och därmed tilläts närvara som fadder – vilket hon alltså gjorde tillsammans med sin kusin Thomas Jönsson (född 1695 i Dalby) och sin farmor, Anders Thomassons hustru Elna (död 1736 i Dalby). Detta var första och enda gången Ingeborg Thomasdotter närvarade som fadder vid något dop i Dalby, och antagligen flyttade hon därefter hem till modern i Saxtorp. Antagligen lär vi aldrig få veta ifall hon möjligtvis växte upp hos faderns släktingar i Dalby, men dopnotisen 1733 är i varje fall ett fint bevis på att Ingeborg höll kontakten med sin faders familj långt efter att han försvann och troligen frös ihjäl på de jämtländska fjällen vintern 1718–1719.

Markus Gunshaga

KÄLLOR

Landsarkivet i Lund

Dalby kyrkoarkiv: CI:1 (kyrkobok 1667–1751), div. sidor.

Löddeköpinge kyrkoarkiv: CI:1 (kyrkobok 1724–1771), s. 70. CI:2 (kyrkobok 1772–1827), s. 190, 200.

Saxtorps kyrkoarkiv: CI:2 (kyrkobok 1722–1804), s. 102, 108v.

Torna häradsrätts arkiv: FIIa:6 (bouppteckningar och arvskiften 1752–1753), bouppt. nr. 23.

Landsarkivet i Vadstena

Göta hovrätt. Advokatfiskalens arkiv: EVIIAABB:175 (Torna, Bara, Harjager, Herrestad, Järrestad, Ljunit, Ingelstad samt lagmansrättens renov. dombok 1719).

EVIIIC:8 (Skåne och Blekinge lagmansrätts renoverade domböcker 1714–1718).

Krigsarkivet

Generalmönsterrullor 1660–1887: Arkiv med löpande volymnumrering 943 (Södra skånska kavalleriregementet 1719–1722), sid. 188v.

Rullor 1620–1723: 1717:10 (diverse rullor 1717).

Litteratur

Kuylenstierna, Oswald, *Karl XII:s drabanter*, Stockholm: Nord. bokh. 1910.

Nordisk familjebok. Uggleupplagan, band 15. Kromat – Ledväska, 1911 (sid. 875).

Schreeb, Tor Schreber von, *Lifskvadronens historia*, Stockholm, 1942.

Svenska Akademiens Ordbok, band 35, 2006.

Två Lundaväverskor – Thora Kulle och Bengta Eskilsson

Vilka var radarparet Thora Kulle och Bengta Eskilsson som levde och verkade i Lund under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet som konstväverskor och egna företagare? Ofta stötte jag på deras namn när jag bedrev forskning i samband med boken om konstväverskan Cilluf Olsson. Två kreativt och hårt arbetande kvinnor, ambitiösa och driftiga som inte bör stanna kvar i historiens glömska. Båda var de företagsamma kvinnor som drev egen affärsrörelse i form av vävskola och sålde vävelevernas alster och fungerade som handledare och lärare i vävkonsten åt dessa flickor. De var dessutom bra på marknadsföring genom att ställa ut sina vävnader på utställningar både nationellt och internationellt.

Thora Kulle

föddes 1849 på en bondgård i Håstenslöfs by, en halv mil från Lund, in i en gammal sydsvensk bondesläkt.

Hennes far var lantbrukaren och fabrikören Nils Nilsson (1821–1891) och modern hette Hanna Åkesdotter (1830–1895). I familjen föddes åtta barn och flera av barnen fick studera. Brodern Nils-August Brinke (1870–1958) läste till läkare och två av systrarna, Matilda och Eleonor blev småskolelärarinnor.

Thora Kulle gifte sig 1873 med slaktarmästaren Lars Leander Kulle (1842–1910), och de bosatte sig på Bredgatan 27 i Lund. I äktenskapet föddes åtta barn varav fem överlevde till vuxen ålder. Sonen Nils (1876–1953) blev stadsarkitekt i Karlskrona och dottern Ingeborg (1890–1965) lärare. Dottern Thora (1880–1961) tog över

vävskolan efter modern 1914. Genom svågern och konstnären Jacob Kulle (1838–1898) väcktes Thora Kulle intresse för gammal skånsk konstvävnad och i samverkan med honom arbetade hon mycket med att tillvarata äldre vävnader och mönster. De blev härigenom några av banbrytarna i arbetet med att återuppliva och förnya den gamla folkliga textilkonsten i Skåne. En reaktion mot slentrianmässig fabrikstillverkning och en bristande känsla för textila krav när det gällde såväl formgivning som material och teknik. Tillsammans startar de en vävskola i Lund 1879, där vävlärarinnor utbildades under flera årtionden. Dessutom öppnade de en affär för konstvävnader och broderier i Lund samt på Drottninggatan i Stockholm.

Thora Kulle och Bengta Eskilsson deltog i utställningar i Stockholm, Malmö, Lund, Köpenhamn, Paris samt i Chicago och erhöll därvid ett flertal medaljer och diplom.

Thora Kulle avled 1939 ett par dagar före sin nittioårsdag och ligger begravd i familjegraven på Norra Kyrkogården i Lund. Hennes namn lever kvar ännu idag. Ombyggnaden av Stadshallen blev klar under hösten 2022 och invigningen ägde rum i december samma år. Dessförinnan hade Lundaborna genom en namntävling röstat fram åtta kvinnonamn till de nyrenoverade mötesrummen. Däribland Thora Kulle som nu fått ett eget rum i Stadshallen.

Bildväv av Thora Kulle. Vävd mellan 1875-1900.

Bengta Eskilsson

Bengta, född Nilsson, räknas som en av de äldsta pionjärerna inom den skånska hemslöjden och blev en av de väverskor som bidrog till att den skånska vävkonsten med dess gamla traditioner och metoder bevarades i början av 1900-talet.

Hon föddes 1836 och växte upp på Frostagården i Hammarlunda by, där hon lärde sig att sköta både spinnrock och vävstol. Fadern hette Nils Persson (1801–1868) och modern Elna Larsdotter (1806–1895).

År 1867 gifte hon sig med malttillverkaren och fastighetsägaren John F Eskilsson (1840–1928) med egen gård på Gasverksgatan i Lund. Här kom mor Bengta att verka i över 50 år och här inrättade hon sin vävskola 1887.

Liksom sina samtida Cilluf Olsson och Thora Kulle började Bengta Eskilsson att väva för Handarbetets Vänner i Stockholm och till Kulturhistoriska föreningen i Lund. Från alla kretsar och från alla trakter i Skåne kom elever till mor Bengtas gård i Lund för att lära konstvävnad. Även kunniga väverskor kom till vävskolan för att komplettera sin kunskap om de skånska mönstren och metoderna för att sedan fara utomlands för att profilera sig med den vävkonst de lärt i Lund.

Mor Bengta blev mer uppmärksammad utomlands än i Sverige och deltog i Parisutställningen 1900 där hon erhöll en guldmedalj för de vävnader hon ställt ut på Hushållningssällskapets slöjdavdelning.

På Wienutställningen 1907 fick hon hedersdiplom och en beställning på en lång drättduk av ingen mindre än Österrikes tronföljare, ärkehertig Franz Ferdinand av Österrike-Ungern.

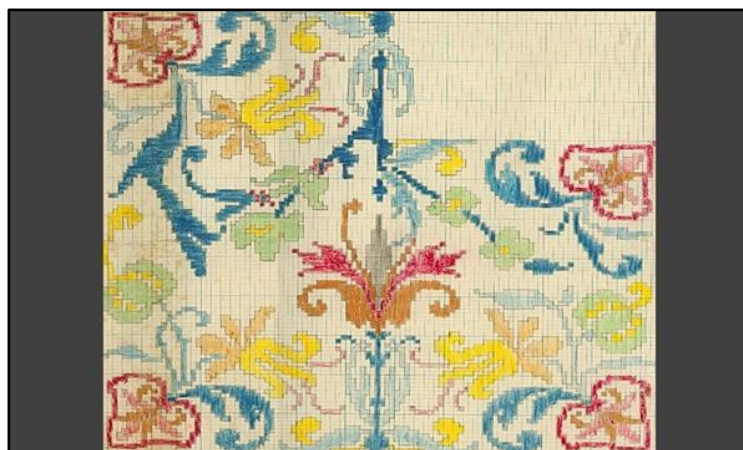
Duken som vävdes tolv meter lång och en meter bred fick plats i tronföljarens Böhmska jaktslott. Franz Ferdinand mördades 1914 i Sarajevo, vilket ledde till

första världskrigets utbrott och huset Habsburgs fall.

Drättaduken försvann under krigen och mor Bengta fick aldrig veta vad som hänt med den. Bengta Eskilsson avled 1923 och ligger begravd i en familjegrav på Klosterkyrkans kyrkogård.

Birgitta Calagos

Diplom tillhörigt Bengta Eskilsson samt ett mönster komponerat av henne.

Källor:

Calagos, Birgitta: *Bengta Eskilsson, textilkonstnär och vävlärare* samt *Thora Kulle, textilkonstnär*. Artiklar i Kvinnobiografiskt lexikon www.skbl.se.

Calagos, Birgitta: *Från bondmora till konstväverska. Cilluf Olsson 1847–1916*. Kulturhistoriska bokförlaget, 2019.

Kulturen i Lund

Kyrkoarkiv

Bildkällor:

Xylografi (träsnitt) i IDUN 1890:24 (Bild av Thora Kulle)

Per Bagges bildsamling, Lunds UB (Foto av Bengta Eskilsson)

Kulturen i Lund föremålssamling (Foto av bildväv, KM 97961)

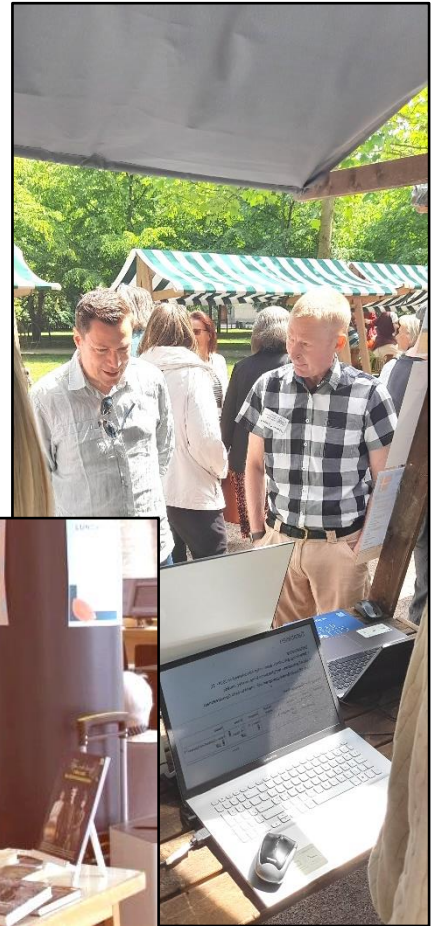
Malmö museer, Mats Gustavsson (Foto av diplom MM 033721)

Malmö museer, skannat material (Vävmönster MM 034651:555)

Efterlysning: Boken om de båda Lundaväverskorna beräknas komma ut i december 2023. Har du mer information om dem, kontakta mig gärna.

Lunds släktforskarförening i vimlet

Under våren och sommaren deltog föreningen i tre olika event riktade mot allmänheten – *Nyfiken på släktforskning* i maj på Botulfshörnan, *Lunds historiedagar* i juni i Lundagård samt *Släktforskarvecka Skånes* öppningsdag i juli på Arkivcentrum Syd. Samtliga arrangemang drog en intresserad publik som kunde prata om och få information om släktforskning och dessutom få viss släktforskarhjälp. Vår förening fick nio nya medlemmar och några anmälde sitt intresse för att gå en kurs.

Släktforskarveckans första dag på ACS bjöd på ett antal intressanta föredrag, mycket forskningsprat, bokbord, släktforskarhjälp och rundvandring i arkivet.

Fredrik Mejster känd från olika släktforskningsprogram i TV, var först ut och fyllde hörsalen på ACS till sista plats med sitt föredrag med rubriken **Okända fäder och anonyma mödrar – DNA kan lösa omöjliga släktgåtor**. Flera senkomna besökare blev besviket stående utanför men kunde följa en del av föredraget genom öppna dörrar.

Han poängterade bland annat att man måste vara medveten om att ett DNA-test kan avslöja dolda sanningar som kan vara svåra att överblicka och att man då bör ha gjort klart hur ett sådant resultat skall informeras.

Han betonade också hur viktigt det är med traditionell släktforskning för att man överhuvudtaget skall kunna förstå hur matcherna är relaterade till den matchade personen.

Fredrik avslöjade också en hemlighet, Uppdrag granskning uppmärksammade reportage om spermadonation som från början var planerad med ett avsnitt kommer i höst med avsnitt tre.

Det är alltid intressant att lyssna till Fredrik som sitter inne med så mycket erfarenhet och kunskap, han började med släktforskning redan när han var 16 år gammal.

Trädgårdsjournalisten **Gunnel Carlsson** berättade i **Gröna rötter och trädgårdsmästarliv** om hur hon i princip vuxit upp i en rabatt i ett trädgårdsmästeri i Blekinge och om hur det format henne som person och yrkesmänniska. Både hennes morfar och far samt en bror valde trädgårdsmästaryrket och själv har hon ägnat sitt liv åt trädgårdsjournalistik i olika former.

Gamla växter bevarar minnen av människor och platser och berättar en kulturhistoria, särskilt vid gamla torp och ödegårdar, menade hon. Och det är viktigt att skapa gröna rum och oaser.

Hon efterlyste också den försvunna rosen Saabine, som hennes far odlade fram 1963 inför en lansering av en ny Saab-modell. Kanske har någon hört talas om den?

Ulf Ellervik, professor i organisk kemi vid LTH, välkänd från bland annat Fråga Lund, talade, utifrån ett kemiskt och medicinskt perspektiv, om **Den svåra konsten att leva**.

Människans medellivslängd var i stort sett konstant fram till mitten/slutet av 1800-talet då kurvan började stiga. Orsaken var nya kunskaper om infektionssjukdomar och om hygien liksom upptäckten av antibiotika.

Han berättade om ovanliga sjukdomar och mutationer som paradoxalt nog förhindrar uppkomsten av cancer. Avslutningsvis berördes kort om nya medicinska framsteg.

Hendrije, en holländsk dam som levde från 1890 till 2005, fick tjäna som exempel på någon som uppnått hög ålder, 115 år gammal.

På frågan om några allmänna individuella levnadsråd för ett långt och förhoppningsvis bra liv: Rök inte. Ha sociala kontakter. Njut av maten men ät med måtta. Och, inte minst, ha lite tur!

Seniorprofessor **Peter Nilsson**, LU, talade om **Kyrkboken som journal, medicinska präster före klinikens födelse**.

I början av 1800-talet fanns det i Sverige i grova tal 300 läkare och 3000 präster. Statsmakten önskade få bättre kännedom om epidemier och möjlighet att administrera vaccination. Då engagerades landets präster och försågs med viss medicinsk kunskap. Riksdagen avsatte 5000 rdr för ändamålet och en handbok utarbetades till hjälp för prästerna. En Medico-theologisk fakultet inrättades, bland annat i Lund; den var verksam 1811–41.

Ett problem vad gäller dödsorsaker, förutom dåtidens bristfälliga kunskaper, var att sjukdomar kunde ha olika benämningar regionalt och lokalt. Det fanns 115 officiella dödsorsaker 1860 och 302 år 1890. Ett flertal exempel presenterades – relaterade till medicinska, miljömässiga och sociala orsaker.

Peter Nilssons föredrag finns tillgängligt på LSF:s webbplats.

Tillägg till artikeln *En släktsammankomst i Lund år 1630*

I min artikel *En släktsammankomst i Lund år 1630* (Lundagenealogen, Nr 2, 2021) görs försök att ta reda på vilka personerna var som deltog vid Ole Worms trolovning eller på hans trolovningsfest. Vad var en trolovning i Danmark på 1600-talet? Varför talades det hela tiden om en fest?

Detta var ej helt klart för mig när jag skrev artikeln utan jag hade bara fått fram uppgifter hur det var i Sverige vid den tiden. Jag gjorde antagandet att något liknande var fallet i Danmark. Nu, nästan två år senare, fick jag tag på en artikel i Slægtsforskaren (Nr 3, 2022), medlemsbladet för föreningen Danske Slægftforskere, som beskriver hur det var med trolovning och giftermål förr i tiden i Danmark.

I artikeln *Livets store begivenheder* av Kathrine Tobiasen beskrivs de stora händelserna i människornas liv, varibland trolovning och giftermål är en. Under avsnittet ”Vielse” (sv.: vigsel) står bl.a. att trolovning (da.: trolovelse) var den ursprungliga formen för parbildning. Trolovning kunde firas med en trolovningsfest. Efter trolovningen kunde paret flytta ihop och leva som ett äktenskapligt par.

Under den tiden då både trolovning och vigsel användes skedde ofta vigseln någon månad efter trolovningen. Barn födda mellan trolovningen och vigseln betraktades som födda inom äktenskapet. Trolovningen var mer lik en äktenskaplig förbindelse än våra dagars förlovningsfest, i det att det t.ex. gick inte att upphäva en trolovning utan orsak och domstolsbeslut.

Ett par veckor efter att jag hade sett artikeln i Slægtsforskaren kom tidskriften Ale (2023:1) och i den finns artikeln ”På den hellige kirkes vegne” – *Lundensiske domme i ægtenskabssager 1577–1579*”, av Per Ingesman. Där står (p. 12) att ett gällande äktenskap var etablerat om en trolovning hade följts av samlag. Den protestantiska äktenskapsrätten övertog alltså den medeltida kanoniska rättens åsikt. Som en liten utvidgning kan också nämnas att det av artikeln framgår att efter reformationen gick det att skiljas i Danmark på 1500-talet.

Trolovningen var egentligen en profan företeelse men kyrkoherden deltog i regel och utförde de tillhörande ritualerna. Med tiden infördes det kyrkliga vigslar, vilka från 1799 blev allena rådande i Danmark då också trolovningen avskaffades officiellt. I slutet av 1700-talet blev trolovningsfester förbjudna och paren fick inte flytta ihop förrän efter vigseln.

Det som Kathrine Tobiasen skriver om trolovning bekräftar det som står i artikeln *En släktsammankomst i Lund år 1630* men med flera förtydliganden och klargöranden. Jag drar alltså slutsatsen att det kan betraktas som att Ole Worm och biskopsdottern Susanne Medelfar blev trolovade i samband med festen 1630 i Lund och att detta är att betrakta som ett giftermål. Troligen var det dock åtminstone en ytterligare person med på trolovningsfesten, nämligen den präst som torde ha utfört de kyrkliga ritualer som hörde samman med en trolovning på den tiden. Även om brudens far, biskop Mads Medelfar, kunde ha utfört dessa ritualer borde det väl ha varit en annan präst, kanske domprosten (da.: domprovsten eller stiftsprovsten), som utfört dessa.

Ulf Ekblad

Forskarna som avslöjade DNA – och kvinnan som inte nämndes

Förra året var det 60 år sedan nobelpriset i fysiologi eller medicin för upptäckten av dubbelhelixen av DNA delades ut och i år 2023 är det 70 år sedan detta fynd publicerades. Idag är vi många som nästan självklart DNA-testar oss och funderar över resultaten för vår släktforskning. Många saker som förr inte gick att klara ut går numera att ta reda på till glädje för många. Men också hemligheter avslöjas på gott och ont.

Klarläggandet av deoxyribonukleinsyrans (DNA) uppbyggnad var en av de stora enskilda upptäckterna under det förra århundradet. En upptäckt som stegvis ledde fram till många applikationer inom biologisk forskning och tillämpning. DNA är en central molekyl som hela den genetiska informationen grundar sig på hos alla högre och även praktiskt taget alla lägre organismer.

De tre forskarna, som fick mottaga nobelpriset, var James Watson, Francis Crick och Maurice Wilkins. James Watson höll tacktalet på nobelfesten den 10 december 1962. Han tackade sina medpristagare och tackade även andra forskare, ”stora män”, som hade trott på dem i deras arbete vid Cambridgeuniversitet.

Många forskare hade arbetat med frågan om DNA-molekylens struktur i många år men det var i början på 1950-talet som det slutliga svaret kunde ges. På våren 1953 i en publikation *A structure for Deoxyribose Nucleic Acid* i den vetenskapliga tidskriften *Nature* framlade James Watson och Francis Crick en modell för DNA-molekylens struktur och förklarade hur genetisk information kunde överföras oförändrad från en generation till en annan. Tolkningen av röntgendiffraktionsbilder, som var Maurice Wilkins bidrag och som han fick nobelpriset för, var en helt avgörande pusselbit för slutsatsen.

Några år senare skrev James Watson en bok om deras arbete. Boken kom ut 1968 och är en personlig berättelse om det vetenskapliga arbetet med DNA. Intressant att läsa är de öppenhjärtiga

skildringarna inte minst av de olika personerna som var involverade i arbetet och relationerna dem emellan. I inledningen av boken nämner Watson de fem viktigaste personerna i sammanhanget: Maurice Wilkins, Rosalind Franklin, Linus Pauling, Francis Crick och sig själv.

Bärare av arvsanlagsinformationen är genen. DNA är det kemiska ämne som bär den genetiska informationen i världens alla organismer. En av de första som var inne på begreppet gener (även om det ordet inte användes) var Gregor Mendel, munk och österrikisk ärftlighetsforskare, som i sina försök på 1860-talet med korsningar mellan olika ärtsorter visade att arvsanlagen nedärvs oförändrade via könscellerna och kombineras slumpmässigt. Mendel förutsåg förekomsten av arvsfaktorer som i olika kombinationer bestämmer avkommans egenskaper.

Först 1944 hade det klarlagts att DNA utgör arvsmassan och inte proteiner som man tidigare ansett vara mest troligt. Efter andra världskriget tog det vetenskapliga arbetet med att utreda DNA-molekylernas struktur och funktion större fart. En grupp forskare i USA leddes av Linus Pauling. Han upptäckte att polypeptidkedjors tredimensionella form hos många proteiner hade en helixstruktur (helix, en typ av spiral) och de första undersökningarna med röntgendiffraktion antydde att även DNA hade en sådan struktur, men någon detaljerad förståelse av molekylens uppbyggnad hade man ännu inte.

James Watson, som är amerikansk biolog, hade blivit inspirerad av bland andra Linus Pauling att intressera sig för DNA-gåtan. Efter att ha lyssnat på ett föredrag i Neapel om DNA-forskning och där sett ett kristallografi-fotografi blev han eld och lågor och ville själv börja bedriva kristallografisk forskning trots att han inte hade några grundläggande kunskaper inom detta område. Han sökte sig till Cavendishlaboratoriet vid universitetet i Cambridge i England. Dit kom han 1952 på hösten, ännu inte 25 år gammal. Francis Crick, en 35 årig man som beskrivs som livlig och pratsam, arbetade redan där sedan några år

tillbaka. Han arbetade inte enbart med DNA-frågan, men intresset och kopplingen till hans arbete och forskning fanns.

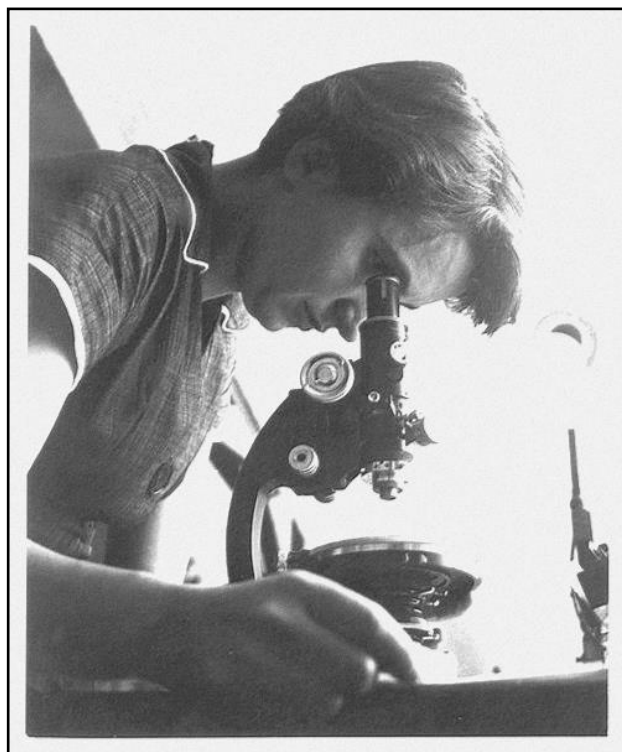
Watson och Crick kom att trivas bra tillsammans både i arbetet och privat. De utbytte idéer om DNA och utvecklade teorier om DNA:s uppbyggnad som en sorts spiral, uppbyggd av flera olika polynukleotidkedjor. Man visste att fyra olika typer av nukleotider förekom i DNA. Deras arbetsredskap var framför allt en uppsättning molekylmodeller, som de använde för att rent praktiskt försöka bygga upp och göra en modell av DNA-strukturen. Watson och Crick var nära gåtans lösning och hade olika hypoteser som de prövade men de var också klara över att de behövde bättre bilder av molekylens struktur. I England, på King's College i London, fanns forskaren som höll föredraget i Neapel. Det var Maurice Wilkins, en fysiker och molekylärbiolog i trettioårsåldern, chef för den nyinrättade biofysiksektionen och som alltså också ägnade sig åt DNA-forskning.

Rosalind Franklin, en kvinna också i 35-årsåldern, började 1951 en tjänst som forskningsassistent på samma institut dvs King's College i London. Hon fick till uppgift av sin chef att arbeta med röntgendiffraction av DNA-fibrer. En av anledningarna till att hon hade anställts var hennes gedigna kunskaper och erfarenheter av röntgendiffraction (ett sätt att med hjälp av röntgenstrålning få fram den tredimensionella strukturen). Genom ett missförstånd ansåg Maurice Wilkins att hon skulle vara honom behjälplig i hans arbete. Rosalind Franklin hävdade att hon hade fått DNA som sin egen uppgift och inte alls var hans assistent. Det blev snart ett spänt förhållande i relationen mellan de båda forskarna.

James Watson berättar i sin bok om det dåliga förhållandet mellan Wilkins och Franklin. En ganska förlegad och nedlåtande attityd framgår gentemot Rosalind Franklin:

”Ändå kunde man bara genom att betrakta hennes utseende misstänka att hon inte var den typen som ger med sig utan vidare”. ”Tanken kunde inte undvikas att en sådan suffragett passade bättre i någon annans laboratorium”.

Trots stridigheterna och den nedlåtande attityden fortsatte Rosalind Franklin sitt arbete med DNA. Medan Watson och Crick arbetade utifrån spiralhypotesen var hon länge skeptisk till den förklaringen. Men med hjälp av ett högrenat DNA-prov kunde Franklin använda sin expertis inom röntgendiffraction och få fram röntgenbilder av mycket hög kvalitet och betydligt bättre än tidigare försök.

Rosalind Franklin

Med bilderna som grund kunde Franklin direkt dra slutsatser kring DNA-molekylens uppbyggnad. Hon såg att den kristallina molekylen måste vara formad som en dubbelspiral och en direkt påföljd av det var att fosfatgrupperna som är lokaliserade på utsidan av DNA-kedjan kunde upptäckas. Den 2 maj 1952 tog Rosalind Franklin en röntgenbild som kom att kallas bild 51 och strukturen fick beteckningen B-formen.

Vid något tillfälle när Rosalind Franklin var bortrest visade Maurice Wilkins denna bild utan hennes vetskap för Crick och Watson. Watson skildrar engagerat detta ögonblick:

”..... sedan mitten av sommaren hade Rosalind funnit indicier på att det fanns en ny tredimensionell form av DNA. Den uppträdde när DNA-molekylerna var omgivna av stora

mängder vatten. När jag frågade hur mönstret såg ut gick Maurice in i ett angränsande rum för att hämta en förstoring av den nya struktur de kallade "B-formen. ..." Så fort jag fick se bilden tappade jag hakan och pulsen började slå hårdare. Mönstret var otroligt mycket enklare än de som hade erhållits tidigare". "Det verkliga problemet var att det inte förkom någon strukturhypotes som gjorde att man skulle kunna få in baserna regelbundet packade i mitten av spiralen. Detta förutsatte förstås att Rosy hade rätt när hon hävdade att baserna skulle sitta i mitten av spiralen och ryggraden utanför. Maurice sade sig nu vara helt övertygad om att hon hade rätt".

Med hjälp av denna sista information lyckades Watson och Crick tämligen snabbt få fram en modell av en DNA-molekyl som stämde med alla tidigare kända fakta och med deras teorier. De var entusiastiska och publicerade sina rön innan Franklin själv hade offentliggjort sina resultat.

Detta har blivit en kontroversiell fråga. Mest omdebatterat är det faktum att Wilkins visade Franklins bilder utan hennes vetskap. Många har anklagat dem för att inte ge Franklin tillräckligt erkännande för hennes betydelse i upptäckten. Något omnämnande av henne i talet på Nobelfesten gjordes inte. Numera anses det helt klarlagt att Rosalind Franklins arbete och

Fakta:

DNA, Deoxiribonukleinsyra, bärare av den genetiska informationen i arvsmassan. Komplicerad makro-molekyl som utgör arvsmassan hos alla kända levande organismer samt hos flera virus. En mekanism med vilken DNA-molekylen kan kopiera sig själv utgör grundförutsättningen för biologisk tillväxt (celldelning) och för överföring av genetisk information från en generation till en annan (fortplantning). DNA är en nukleinsyra som är uppbyggd av två långa kedjor av nukleotider. Varje nukleotid består av tre delar:

En molekyl av sockerarten deoxiribos, en fosfatgrupp och en av de fyra kvävebaserna adenin (A), guanin (G), cytosin (C) och tymin (T).

röntgendiffraktionsbilden med B-formen var avgörande för upptäckten.

I ärlighetens namn ger James Watson Rosalind Franklin ett visst mått av erkännande i slutet av sin bok. Han skriver att hans första intryck av henne ofta var felaktiga och att det röntgenarbete hon utförde vid King's College betraktades i allt vidare kretsar som överlägset, "bara att skilja A-formen och B-formen skulle ha räckt för att ge henne ett rykte".

På våren 1953 lämnade Rosalind Franklin King's College för arbete på annat universitet. På hösten 1956 fick hon diagnosen cancer, hon hade under många år utsatt sig för röntgenbestrålning, och dog två år senare, endast 37 år gammal.

Då nobelpriset gavs efter hennes död kunde hon inte tilldelas priset på grund av nobelprisets regler. Efter det att arkivet vid Karolinska institutet gjorts tillgängligt har det dock framkommit att Franklin aldrig var nominerad då hon levde.

Wilkins och Crick dog båda 2004, men Watson lever än, bor i USA. Han ger numera inga intervjuer, eller visar sig i offentligheten.

Margareta Arnell

De båda nukleotidkedjorna hålls samman av kemiska bindningar mellan A och T respektive G och C. Kvävebasernas ordningsföljd i DNA-molekylen bestämmer uppbyggnaden av kroppens alla proteiner.

Gen = arvsanlag. Termen myntades 1909 av den danske växtfysiologen Wilhelm Johannesen. Ordet *gen* kommer från det grekiska ordet *genna* som betyder alstra, frambringa. Generna ingår i jättemolekyler vars namn förkortas DNA, som liknar långa, spiralvridna stegar.

James D Watson, född 1928, amerikansk biolog, professor vid Harvard University 1956 – 76, chef för det biologiska forskningslaboratoriet i Cold Spring Harbor på Long Island, New York från 1968. Åren 1951 - 53 tillhörde W forskargruppen kring proteinkristallograferna vid Cavendish Laboratory i Cambridge. I denna grupp kom han att utveckla ett intensivt samarbete med Francis Crick beträffande strukturen av DNA (dubbel-spiralstrukturen), för vilken de tillsammans med Maurice Wilkins delade 1962 års nobelpris i fysiologi eller medicin. (Den genetiska koden kartlades senare av andra forskare och belönades 1968 med nobelpris)

Francis H C Crick, född 1916, död 2004. Tillsammans med James D Watson föreslog Crick 1953 en strukturmodell för DNA, bäraren av den genetiska informationen i arvsmassan. De utgick ifrån röntgendiffraktionsdata, erhållna av Maurice

Wilkins och Rosalind Franklin. Modellen förklarade kopiering av sekvensen hos DNA och därmed överföring av genetisk information från generation till generation.

Maurice H F Wilkins, född 1916, död 2004, nyzeeländsk – brittisk fysiker och molekylärbio­log, professor i biofysik vid King's College London. År 1946 anställdes Wilkins vid det brittiska medicinska forskningsrådets nyinrättade biofysikenhet vid King's College. Omkring 1950 registrerade han där de första röntgendiffraktogrammen av DNA.

Rosalind Elsie Franklin, född 1920, död 1958. Hon var en brittisk kemist, känd för sina studier av kristaller och molekylers struktur. Hon är främst känd för sina bidrag till bestämmandet av DNA-molekylers uppbyggnad, särskilt röntgen-diffraktionsstudier som påvisade DNA:s dubbelhelix struktur. Innan dess arbetade hon vid Laboratoire Central des Services Chimiques de l'État i Paris. Resultatet av hennes forskning där var flera publikationer som idag är grundläggande kunskap kring fysiken och kemin hos kol. Biofysikern och kemisten Aron Klug, Rosalind Franklins kollega på Birkbeckuniversitetet i London dit hon senare kom, fick ett nobelpris i kemi 1982 baserat på forskning som Rosalind Franklin påbörjat och som han övertog efter hennes död.

Källor:

- Watson, James D: *Den dubbla spiralen*. Stockholm 1968. Originalets titel: *The Double Helix*.
- *Die Zeit*. No 42 13 oktober 2022: Sie war's.
- Sayre, Anne: *Rosalind Franklin och DNA*. New York 1975.
- Nationalencyklopedin 1992 – 1997
- Foto på Rosalind Franklin Rosalind Franklin.jpg - Wikimedia Commons CC-BY-SA 4.0
- Foton på James D Watson, Francis H C Crick och Maurice H F Wilkins från Nobelstiftelsens arkiv
- Foto av första sida ur publikationen 1953 *A structure for Deoxiribose Nucleic Acid*.

equipment, and to Dr. G. E. R. Deacon and the captain and officers of R.R.S. *Discovery II* for their part in making the observations.

¹Young, F. B., Gemaz, H., and Jevons, W., *Phil. Mag.*, **49**, 149 (1925).

²Loague-Higgins, M. B., *Mon. Not. Roy. Astr. Soc., Geophys. Supp.*, **1**, 285 (1949).

³Van Arx, W. S., *Woods Hole Papers in Phys. Oceanogr. Meteor.*, **11** (3) (1946).

⁴Skirnan, V. W., *Arkiv. Mat. Astron. Fysik. (Stockholm)*, **2** (11) (1905).

MOLECULAR STRUCTURE OF NUCLEIC ACIDS

A Structure for Deoxyribose Nucleic Acid

WE wish to suggest a structure for the salt of deoxyribose nucleic acid (D.N.A.). This structure has novel features which are of considerable biological interest.

A structure for nucleic acid has already been proposed by Pauling and Corey¹. They kindly made their manuscript available to us in advance of publication. Their model consists of three intertwined chains, with the phosphates near the fibre axis, and the bases on the outside. In our opinion, this structure is unsatisfactory for two reasons: (1) We believe that the material which gives the X-ray diagrams is the salt, not the free acid. Without the acidic hydrogen atoms it is not clear what forces would hold the structure together, especially as the negatively charged phosphates near the axis will repel each other. (2) Some of the van der Waals distances appear to be too small.

Another three-chain structure has also been suggested by Priner (in the press). In his model the phosphates are on the outside and the bases on the inside, linked together by hydrogen bonds. This structure as described is rather ill-defined, and for this reason we shall not comment on it.

We wish to put forward a radically different structure for the salt of deoxyribose nucleic acid. This structure has two helical chains each coiled round the same axis (see diagram). We have made the usual chemical assumptions, namely, that each chain consists of phosphate di-ester groups joining β -D-deoxy-ribofuranose residues with 3',5' linkages. The two chains (but not their bases) are related by a dyad perpendicular to the fibre axis. Both chains follow right-handed helices, but owing to the dyad the sequences of the atoms in the two chains run in opposite directions. Each chain loosely resembles Furberg's² model No. 1; that is, the bases are on the inside of the helix and the phosphates on the outside. The configuration of the sugar and the atoms near it is close to Furberg's 'standard configuration', the sugar being roughly perpendicular to the attached base. There

This figure is purely diagrammatic. The two ribbons symbolize the two phosphate-sugar chains, and the horizontal rods the pairs of bases holding the chains together. The vertical line marks the fibre axis.

is a residue on each chain every 3.4 Å. in the z-direction. We have assumed an angle of 36° between adjacent residues in the same chain, so that the structure repeats after 10 residues on each chain, that is, after 34 Å. The distance of a phosphorus atom from the fibre axis is 10 Å. As the phosphates are on the outside, cations have easy access to them.

The structure is an open one, and its water content is rather high. At lower water contents we would expect the bases to tilt so that the structure could become more compact.

The novel feature of the structure is the manner in which the two chains are held together by the purine and pyrimidine bases. The planes of the bases are perpendicular to the fibre axis. They are joined together in pairs, a single base from one chain being hydrogen-bonded to a single base from the other chain, so that the two lie side by side with identical z-co-ordinates. One of the pair must be a purine and the other a pyrimidine for bonding to occur. The hydrogen bonds are made as follows: purine position 1 to pyrimidine position 1; purine position 6 to pyrimidine position 6.

If it is assumed that the bases only occur in the structure in the most plausible tautomeric forms (that is, with the keto rather than the enol configurations) it is found that only specific pairs of bases can bond together. These pairs are: adenine (purine) with thymine (pyrimidine), and guanine (purine) with cytosine (pyrimidine).

In other words, if an adenine forms one member of a pair, on either chain, then on these assumptions the other member must be thymine; similarly for guanine and cytosine. The sequence of bases on a single chain does not appear to be restricted in any way. However, if only specific pairs of bases can be formed, it follows that if the sequence of bases on one chain is given, then the sequence on the other chain is automatically determined.

It has been found experimentally^{3,4} that the ratio of the amounts of adenine to thymine, and the ratio of guanine to cytosine, are always very close to unity for deoxyribose nucleic acid.

It is probably impossible to build this structure with a ribose sugar in place of the deoxyribose, as the extra oxygen atom would make too close a van der Waals contact.

The previously published X-ray data^{3,4} on deoxyribose nucleic acid are insufficient for a rigorous test of our structure. So far as we can tell, it is roughly compatible with the experimental data, but it must be regarded as unproved until it has been checked against more exact results. Some of these are given in the following communications. We were not aware of the details of the results presented there when we devised our structure, which rests mainly though not entirely on published experimental data and stereochemical arguments.

It has not escaped our notice that the specific pairing we have postulated immediately suggests a possible copying mechanism for the genetic material.

Full details of the structure, including the conditions assumed in building it, together with a set of co-ordinates for the atoms, will be published elsewhere.

We are much indebted to Dr. Jerry Donohue for constant advice and criticism, especially on interatomic distances. We have also been stimulated by a knowledge of the general nature of the unpublished experimental results and ideas of Dr. M. H. F. Wilkins, Dr. R. E. Franklin and their co-workers at

Lunds Släktforskarförening LSF

Org.nr: 802420-3997

E-post: info@lundsslaktforskarforening.se

Hemsida www.lundsslaktforskarforening.se

c/o Lars Åke Sellberg, Husmansvägen 10, 227 38 Lund

Medlemsavgiften är 180 kr/år. Makar/sambos betalar 240 kr/år tillsammans. Avgiften för personer bosatta utomlands är 200 kr/år. För dem, som inte varit medlemmar tidigare och som anmäler sig efter 1/8, gäller halv avgift. **Medlemsavgiften sätts in på bg 5911-4413**. Glöm inte att ange ditt namn och för vilket år avgiften gäller. Det går även bra att betala med **Swish till 123 657 85 12**

De medlemmar som så önskar, kan förutom namn och adress även ange mailadress. Då detta enligt GDPR är en icke verksamhetskritisk uppgift, så krävs ett aktivt medgivande från medlemmen, att LSF får lagra mailadressen. LSF tolkar en angiven mailadress som ett sådant medgivande. LSF uppdaterar sin sändlista för Nyhetsbrev med den anmälda mailadressen.

De medlemmar som önskar få Lundagenealogen digitalt som pdf, kan anmäla detta till mailadressen nedan. Regelverket för lagring av mailadress är detsamma som för nyhetsbrevet

medlem@lundsslaktforskarforening.se

Lunds Släktforskarförenings hantering av medlemsuppgifter är anpassade till kraven i Dataskyddsförordningen (GDPR).

Detta finns beskrivet på hemsidan under rubriken "Om LSF".

Styrelse

Ordförande: Claes Westrup

e-post: claes@westrup.se

Vice ordförande: Bengt Schultz

e-post: bengt.schultz@telia.com

Sekreterare: Margareta Arnell

e-post: margareta.arnell@telia.com

Kassör: Lars Åke Sellberg

e-post: la.sellberg@gmail.com

Övriga styrelsemedlemmar:

Anders Lindberg

e-post: aelindberg2004@yahoo.se

Marianne Kindgren

e-post: mykindgren@gmail.com

Nils Mandahl

e-post: nilsmandahl@med.lu.se

Redaktionskommitté för Lundagenealogen

Redaktör: Eva von Rosen

E-post: red.@lundsslaktforskarforening.se

Ansvarig utgivare: Claes Westrup

Marianne Kindgren

Bengt Schultz

Nils Mandahl

Revisorer

Nils-Erik Persson (sammankallande) och Eva Hellblom

Revisorssuppleant

Rolf Nilsson

Valberedning: Magnus Hellblom (sammankallande)

Föreningen, som hade 183 medlemmar vid utgången av år 2022,

är ansluten till Skånes Släktforskarförbund och Sveriges Släktforskarförbund.

Program hösten 2023

Samtliga träffar utom studiebesöket och släktforskningskursen hålls på Träffpunkten Laurentiigatan 18 i Lund (ingång till vänster in på gården). Alla föredrag samt berättarkvällen och introduktionen till släktforskning är kostnadsfria och öppna för allmänheten. Föredragen på Laurentiigatan sänds även via Zoom om inget annat anges.

Anmäl gärna deltagande via vår webbplats <https://lundsslaktforskarforening.se>

Tisdagen den 5 september kl. 14-15: Introduktion till grundkurs i släktforskning.
Plats: Träffpunkt Arkivgatan 7C, Lund.

Tisdagen den 19 september kl. 10–12.15: Start grundkurs i släktforskning.
Plats: Träffpunkt Arkivgatan 7C, Lund.

Torsdagen den 21 september kl. 19.00: Oäkta barn och okända fäder
Niklas Hertzman visar på olika vägar att söka i arkiven.

Torsdagen den 12 oktober kl. 19.00: Flyktingmottagandet i Malmö 1945
Birgitta Bommarco berättar om sin forskning kring minnen och foton efter civilförsvarsdirektör Torsten Segrell.

Torsdagen den 16 november kl. 19.00: Medlemskväll med berättande och plats för frågor och diskussioner.
OBS! Ej Zoom.

Torsdagen den 7 december: Guidat besök på Livets museum

Torsdagen den 7 september och den 9 november kl. 16.00 – 18.00:
LSF ställer upp med jourhavande släktforskare på Stadsbiblioteket

Välkomna
Programmet i samarbete med Sensus Studieförbund.

